

ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Εισαγωγή Ο Χριστιανισμός ξεχωρίζει σε σχέση με όλες τις μεγάλες θρησκείες του κόσμου, γιατί στο επίκεντρο της ζωής και της διδασκαλίας του τοποθετεί όχι έναν άνθρωπο με προφητική αποστολή ή θείες ιδιότητες, αλλά αυτόν τον ίδιο το Θεό, στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού.

Τα χρόνια του Ιησού Ο Ιησούς (το όνομα αποτελεί εξελληνισμένη μορφή του εβραϊκού Jehosuah, που σημαίνει 'βοήθεια του Θεού') φανερώθηκε με ανθρώπινη μορφή 'ότε ήλθε το πλήρωμα του χρόνου'. Γεννήθηκε υπερφυσικά 'εκ Πνεύματος Αγίου και Μαρίας της Παρθένου' σύμφωνα με το σύμβολο της Νικαίας - Κωνσταντινουπόλεως, που υιοθετεί σχεδόν στο σύνολό του ο χριστιανικός κόσμος.

Σε ηλικία 30 ετών άρχισε τη δημόσια δράση Του. Η έναρξη του έργου Του και η προβολή Του ως υιού του Θεού απ' αυτή την ηλικία και μετά υπαγορευόταν από διατάξεις του εβραϊκού νόμου, ο οποίος καθόριζε τα χρονικά πλαίσια που θα έπρεπε να πληροί ο Διδάσκαλος ή ο Προφήτης που απευθυνόταν δημόσια στο λαό. Έχοντας αρχικά επιλέξει έναν κύκλο μαθητών, στους οποίους αργότερα προστέθηκε μια ευρύτερη ομάδα πιστών, διέτρεχε για τρία χρόνια τη Γαλιλαία και τις γειτονικές περιοχές, στις οποίες κήρυττε, γιάτρευε αρρώστους και στήριζε την πίστη των ανθρώπων στον ουράνιο Πατέρα Του. Παρατάχθηκε κυρίως στο πλευρό των am- ha-arez - των απλών και άδολων Εβραίων - αποδοκιμάζοντας το θρησκευτικό και πολιτικό καθεστώς της εποχής Του, όταν αυτό εκδήλωνε στάση αρνητική στο θείο θέλημα ή φερόταν με υποκρισία στη σχέση του με το Θεό.

Η όλη συμπεριφορά και δράση Του προκάλεσε την αντίδραση και το μένος των αρχόντων του Εβραϊκού λαού, οι οποίοι φοβούνταν ότι εξαιτίας Του θα έχαναν το κύρος που είχαν ως τότε στα λαϊκά στρώματα. Έτσι ζητούσαν ευκαιρία να Τον συλλάβουν και να Τον τιμωρήσουν. Η καταδίκη Του στηρίχτηκε στα ίδια Του τα λόγια, τα οποία θεωρήθηκαν βλασφημία. Η λεγόμενη δίκη του Ιησού υπήρξε αντικανονική -από την άποψη της εβραϊκής δικαιοσύνης- για πολλούς λόγους. Προπαντός γιατί, όπως σημειώθηκε πιο πριν, ο κατηγορούμενος υπήρξε κατήγορος του εαυτού Του, ενώ θα έπρεπε η υποτιθέμενη ενοχή Του να στοιχειοθετηθεί μέσα από τη μαρτυρία δύο ή τριών μαρτύρων, όπως προέβλεπε ο νόμος που καταγραφόταν στο Δευτερονόμιο. Τελικά η δίκη-παρωδία οδήγησε τον Χριστό στο

σταυρικό θάνατο. Τρεις μέρες μετά την ταφή Του ο Ιησούς ανέστη εκ νεκρών, όπως είχε προαναγγείλει και, αφού εμφανίστηκε αρκετές φορές σε πολλούς ανθρώπους, αναλήφθηκε στους ουρανούς. Ο θάνατός Του είχε δώσει το έναυσμα για τη συγκρότηση της Εκκλησίας. Κατά τη διάρκεια της Πεντηκοστής εγκαινιάζεται επίσημα η παρουσία της στον κόσμο, με την επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος στους μαθητές που ήταν συναγμένοι στο Υπερώο των Ιεροσολύμων, σύμφωνα με τη σχετική διήγηση των *Πράξεων των Αποστόλων*.

Ιστορικότητα του Ιησού. Κάτω από το φως νέων δεδομένων που έχουν επαρκώς μελετηθεί, η ιστορικότητα του Ιησού δεν αμφισβητείται πλέον από την επιστήμη. Υπέρ αυτής συνηγορούν, πλην των ευαγγελιστών, και οι αναφορές των σχεδόν συγχρόνων Του ιστορικών Φλάβιου Ιώσηπου (38-107μ.Χ.), Τάκιτου (50-120μ.Χ.), Γάιου (64π.Χ.-17μ.Χ.), Σουετώνιου (οι αναφορές του καλύπτουν την περίοδο μεταξύ 110 και 120 μ.Χ.), καθώς επίσης και του Ταλμούδ. Όπως έχει ήδη λεχθεί, η άρνηση της ιστορικότητάς Του δημιουργεί περισσότερα προβλήματα, απ' εκείνα που ενδεχομένως προκαλεί η παραδοχή Του ως ιστορικού προσώπου.

Επιπρόσθετα θα πρέπει να σημειωθεί ότι διάφορες απόψεις που διατυπώνονται από μελετητές, ότι δήθεν ο Ιησούς ανήκε αρχικά στην εβραϊκή κοινότητα των Εσσαίων, δεν φαίνεται να ευσταθούν. Η κοινότητα αυτή, που ιδρύθηκε το 2^ο π.Χ. αιώνα και διαλύθηκε το 70 μ.Χ., χαρακτηριζόταν από τους πολύ αυστηρούς κανόνες διαβίωσης των μοναχών της. Οι Εσσαίοι δεν παντρεύονταν, δεν

εργάζονταν το Σάββατο, γιατί την ημέρα αυτή την αφιέρωναν αποκλειστικά στον Γιαχβέ (μέχρι του σημείου να μην εγείρονται από τις κλίνες τους, για να αποφεύγουν οποιαδήποτε μορφή εργασίας), ενώ αποστρέφονταν την ύλη ως φορέα κακού. Στη διατροφή τους υπήρξαν πολύ εγκρατείς. Απέφευγαν τη χρήση κρέατος, ελαίου και οίνου, ενώ το καθημερινό τους πρόγραμμα περιλάμβανε αρκετό χρόνο επίδοσης στην προσευχή και τις πράξεις αγνισμού και κάθαρσης. Γενικά ήταν πολύ κλειστή κοινότητα, αποκομμένη από τον υπόλοιπο κόσμο. Ο Χριστός καθόλου δεν είχε επηρεαστεί απ' αυτήν, αφού -κατά την Γραφή- υπήρξε φίλος πορνών και τελωνών. Εξαλλου, στα κείμενα του Κουμράν κανείς λόγος δεν γίνεται περί Ιησού.

Τέλος να αναφερθεί ότι η αυθεντικότητα των κειμένων της Καινής Διαθήκης στηρίζεται σε αξιόπιστες πηγές. Ο αρχαιότερος κανόνας των βιβλίων της περισώζεται στο χειρόγραφο Muratori, που χρονολογείται στο έτος 175 μ.Χ. Σήμερα φυλάσσονται σε διάφορες μοναστηριακές και άλλες βιβλιοθήκες 25.000 κώδικες με κείμενα της Καινής Διαθήκης που μεταξύ τους παρουσιάζουν ελάχιστες και επουσιώδεις διαφορές .

Η μετά τον Ιησού εποχή. Ο Απόστολος Παύλος και οι ιεραποστολικές του περιοδείες. Η πρώτη κοινότητα που σχηματίστηκε μετά την Ανάληψη του Ιησού συνέχισε το έργο του κηρύγματος και του ευαγγελισμού, έχοντας έντονη την αίσθηση προσμονής στην επικείμενη έλευση της Βασιλείας του Θεού στη γη. Το άνοιγμα όμως της ως τότε μικρής χριστιανικής κοινότητας στον

ευρύτερο κόσμο, με την αποδοχή των Εθνικών και τη συνακόλουθη αριθμητική αύξηση των πιστών, επιτεύχθηκε χάρη στην παρουσία ενός Εβραίου από την Ταρσό της Κιλικίας, του Παύλου. Μετά την αιφνίδια μεταστροφή του στο Χριστιανισμό, κατόπιν οράματος στη Δαμασκό, ο φλογερός πια απόστολος της νέας πίστης ανοίγει δρόμους προς νέες κατευθύνσεις, αφού κατανόησε την ανάγκη να γνωρίσει όλος ο κόσμος τη διδασκαλία του Ιησού. Η προσπάθειά του ενίσχυσε ιδιαίτερα τις αποφάσεις της Α' Αποστολικής Συνόδου των Ιεροσολύμων (48μ.Χ.), στην οποία έλαβε μέρος ο ίδιος ο Παύλος, ο Απόστολος Βαρνάβας, καθώς επίσης και οι υπόλοιποι μαθητές του Χριστού. Στη Σύνοδο αυτή αποφασίστηκε η αυτονομία του Χριστιανισμού από τον Ιουδαϊσμό. Για να επιτευχθεί η διεύρυνση της Εκκλησίας ανά τον κόσμο, ο φλογερός Απόστολος πραγματοποίησε τέσσερα μεγάλα ιεραποστολικά ταξίδια, συνοδευόμενος κάποιες φορές από το Σίλα, το Μάρκο και το Βαρνάβα κ.ά. Κήρυξε το Χριστιανισμό σε πολλές περιοχές όπως την Κύπρο, τη Μικρά Ασία, τη Μακεδονία, τη Νότια Ελλάδα και τη Ρώμη. Παντού ίδρυε Εκκλησίες, στις οποίες χειροτονούσε επισκόπους, για να ποιμαίνουν το καινούριο ποίμνιο, ενώ παράλληλα συνέγραφε και επιστολές, προκειμένου να στηρίζει τους νέους στην πίστη Χριστιανούς. Μετά την επιστροφή του στα Ιεροσόλυμα συνελήφθη από τους Ρωμαίους, κατόπιν απαίτησης των αρχών της Ιουδαίας. Οδηγήθηκε στη Ρώμη, όπου δικάστηκε. Στη συνέχεια αθώθηκε και ελευθερώθηκε. Κατά τη διάρκεια της τέταρτης ιεραποστολικής του περιοδείας, επιστρέφοντας στη Ρώμη, φυλακίστηκε εκ νέου. Το δικαστήριο τον έκρινε ένοχο και του

επέβαλε την ποινή του διά αποκεφαλισμού θανάτου. Κήρυκες του Ευαγγελίου ανά τον κόσμο υπήρξαν και οι άλλοι απόστολοι του Χριστού.

Η Εκκλησία στα πρώτα της βήματα Στοιχεία συγκρότησης της αρτιγέννητης χριστιανικής Εκκλησίας, όπως αυτή διαμορφώθηκε στην πορεία, βρίσκει κανείς, εκτός από τα βιβλικά κείμενα, στους λεγόμενους απολογητές και συγγραφείς. Γνωστότεροι είναι ο φιλόσοφος και μάρτυρας Ιουστίνος, ο οποίος, ανάμεσα σ' άλλα, περιγράφει τις λατρευτικές συνήθειες των Χριστιανών της πρώιμης εκκλησίας, καθώς επίσης και ο συγγραφέας της προς 'Διόγνητον επιστολής' στην οποία διαγράφονται συνοπτικά τα χαρακτηριστικά των πιστών και ο τρόπος με τον οποίο πολιτεύονται μέσα στον κόσμο.

Όπως αναγράφεται στο αρχαιότατο αυτό κείμενο, «Οι Χριστιανοί δεν διακρίνονται από τους άλλους ανθρώπους, ούτε από τον τόπο που κατοικούν, ούτε από τη γλώσσα, ούτε από τα έθνη τους. Δεν έχουν ιδιαίτερες πόλεις, ούτε δική τους γλώσσα. Η θρησκεία τους δεν επινοήθηκε από ανθρώπινο μυαλό, ούτε την εγκαθίδρυσε φροντίδα πολυπραγμόνων ανθρώπων, ούτε ακολουθούν ανθρώπινα διδάγματα, όπως μερικοί φιλοσοφούντες. Κατοικούν σε πόλεις ελληνικές και βάρβαρες, όπου έτυχε ο καθένας τους, ακολουθώντας τις τοπικές συνήθειες και στο ντύσιμο και στο φαγητό και σε όλα. Όμως ο βίος τους ξεχωρίζει και τους φανερώνει θαυμαστούς, ξένους, παράδοξους. Έχουν πατρίδα μα είναι πάροικοι. Σε όλα συμμετέχουν ως πολίτες, και τα υπομένουν σαν ξένοι. Κάθε ξένος τόπος είναι πατρίδα τους, και

κάθε πατρίδα ξένος τόπος. Τεκνοποιούν, αλλά ποτέ δεν απορρίχνουν τα παιδιά τους. Μέσα στη σάρκα βρίσκονται, αλλά δεν ζουν κατά σάρκα. Υπακούουν στους νόμους, και με τη ζωή τους νικάνε τους νόμους. Στη γη περνούν τις μέρες τους, αλλά στον ουρανό πολιτεύονται. Όλους τους αγαπούν, και υπό πάντων διώκονται. Κανείς δεν τους γνωρίζει, και όλοι τους κατακρίνουν. Πτωχεύουν και πλουτίζουν πολλούς. Στερούνται απ' όλα και σε όλα περισσεύουν. Ατιμάζονται και η ατιμία τους δοξάζει. Βλασφημούνται και δικαιώνονται. Λοιδορούνται και ευλογούν. Υβρίζονται και τιμούν τους υβριστές. Κάνουν το καλό και τιμωρούνται ως κακοποιοί. Τους κτυπούν και αυτοί χαίρονται παίρνοντας ζωή. Και όσοι τους μισούν δεν μπορούν να εκφράσουν την αιτία της έχθρας τους».

Παρόλο που και τα δύο κείμενα περιγράφουν την Εκκλησία σε περιόδους που αφίστανται από την εν χρόνω φανέρωσή της (2^{ος} μ.Χ. αιώνας) εν τούτοις αντικατοπτρίζουν μια πραγματικότητα που ουδόλως διαφοροποιείται από την αρχική της εικόνα.

Η περίοδος των διωγμών. Η διάδοση του Χριστιανισμού μεταξύ πολυάριθμων ομάδων λαού σε όλο τον τότε γνωστό κόσμο και η βαθμιαία υποχώρηση του πνεύματος της παλαιάς θρησκείας, πυρήνας της οποίας ήταν η λατρεία του αυτοκράτορα, είχαν αποτέλεσμα διωγμούς των Χριστιανών. Κάποιες φορές οι φανατικοί οπαδοί της εθνικής θρησκείας εξηγείρονταν από σκόπιμες διαδόσεις, όπως η δήθεν μετάληψη αίματος νέων παιδιών, που θυσιάζονταν στις μυστικές συνάξεις των Χριστιανών, ή ακόμη η δήθεν οργιαστική συνεύρεσή τους με δημόσιες γυναίκες.

Επιπρόσθετα η υποτίμηση και η πολεμική κατά του περιεχομένου της διδασκαλίας του Ευαγγελίου εκ μέρους εθνικών φιλοσόφων, όπως του Πορφύριου (232-305), έσπερναν αμφιβολίες και σύγχυση μεταξύ των μορφωμένων και λογίων της εποχής. Συγκεκριμένα ο φιλόσοφος Πορφύριος εξετάζει περιφρονητικά το περιεχόμενο του Χριστιανισμού, με το σκεπτικό ότι ο θεωρούμενος ως Θεός του είχε υποστεί εξευτελιστικό θάνατο από τους συγχρόνους του, χωρίς ο ίδιος να προβάλλει καν αντίσταση. Τέτοιες ή και παρόμοιες τοποθετήσεις συνέβαλλαν στη περιφρόνηση του Χριστιανισμού και παρωθούσαν, έστω και έμμεσα, σε καταδίωξη της βαθμιαία διαμορφωνόμενης Εκκλησίας. Ενδεικτική του κλίματος που επικρατούσε στον αρχαίο κόσμο έναντι των Χριστιανών είναι και η αναφορά του Γάιου Πλίνιου προς τον αυτοκράτορα Τραϊανό (98-117) « Πολλοί άνθρωποι (εννοεί Χριστιανοί) καλούνται και θα καλούνται αφού ενέχονται σ' αυτή την κατηγορία. Και το μίasma αυτό διαδόθηκε όχι μόνο σε πόλεις αλλά και σε χωριά και στις εξοχές ακόμα. Αλλά είναι δυνατό νομίζω να αναχαιτισθεί και να θεραπευθεί.» Το αίμα όμως των μαρτύρων, στους οποίους συγκαταλέγονται εκατομμύρια άνθρωποι κάθε ηλικίας, φύλου, μορφώσεως και κοινωνικής τάξεως, αποτέλεσε το ελιξήριο ζωής της καινούριας πίστης.

Οι διωγμοί και οι βιαιοπραγίες παίρνουν οριστικό τέλος το 313 μ.Χ. με το διάταγμα των Μεδιολάνων του Μεγάλου Κωνσταντίνου. Με αυτό η Εκκλησία αναγνωρίζεται επίσημα από το Κράτος ως θεσμός ανεξάρτητος, ενώ παράλληλα παραχωρείται ελευθερία άσκησης θρησκευτικών καθηκόντων σε όλους τους λαούς. Όπως προσφυώς έχει ήδη επισημανθεί, η αναγνώριση της Εκκλησίας από το κράτος

και η συνακόλουθη κοσμική δύναμη με την οποία περιβλήθηκε είχε ως αποτέλεσμα την εκτόνωση του ήθους και της προσήλωσης στο Χριστό, που αρχικά χαρακτήριζε τα μέλη της.

Έτσι, ως αντίβαρο, στην περίοδο αυτή, άρχισε να εκδηλώνεται το φαινόμενο του μοναχισμού. Συνειδητοποιημένοι Χριστιανοί, αμφοτέρων των φύλων, οι οποίοι αρνούνταν να συμβιβαστούν με το πνεύμα εκκοσμίκευσης της Εκκλησίας, παρέμεναν αρχικά εν τω κόσμω, όπου, απαλλαγμένοι από τις μέριμνες του βίου, ασκούσαν στις χριστιανικές αρετές. Αργότερα, εγκαταλείποντας τον κόσμο και τα του κόσμου, αποσύρονταν στην έρημο, για να ασκήσουν απερίσπαστοι τα θρησκευτικά τους καθήκοντα. Πρώτος διδάξας υπήρξε ο Μέγας Αντώνιος, τον οποίο ακολούθησαν και άλλοι πολλοί. Η μορφή μοναχισμού που εισήγαγε υπήρξε ο αναχωρητισμός. Τα μοναστήρια που συγκροτήθηκαν αργότερα από το Μέγα Παχώμιο και στα οποία οι μοναχοί ζούσαν κοινοβιακά ονομάστηκαν Λαύρες. Σ' αυτές οι μοναχοί, εκτός από τον κανόνα της προσευχής και της νηστείας που τηρούσαν με μεγάλη ευλάβεια, επιδόθηκαν και σε έργα κοινωνικής ευποίας. Διαχρονική αρχή που ενέπνεε τους μοναχούς στις σχέσεις τους με τους λαϊκούς χριστιανούς, αλλά και μεταξύ τους, υπήρξε η υπερτέρα πασών των αρετών, η αγάπη. Το πνεύμα μέσα στο οποίο κινούνταν διατυπώνεται στη μοναχική πρόταση «Μακάριος εστί μοναχός ο πάντας ανθρώπους ως Θεόν μετά Θεόν λογιζόμενος». Εξάλλου, πέραν της αγάπης, οι μοναχικές αρετές στις οποίες έπρεπε ιδιαίτερα να στοιχεί ο πιστός που εγκατέλειπε τον κόσμο, για να αφοσιωθεί στο Θεό, υπήρξαν η παρθενία, η ακτημοσύνη και η υπακοή. Ειδικά η

πρώτη, ενώ αποτελούσε χάρισμα, παράλληλα εθεωρείτο εικόνα της ζωής στα έσχατα που επιδίωκαν με την νυχθήμερη άσκησή τους οι μοναχοί. Στο δεύτερο μισό του 4^{ου} αιώνα ο Μέγας Βασίλειος κατοχύρωσε θεωρητικά το μοναστικό βίο και τα μοναστήρια, που, ενώ πριν απολάμβαναν αυτονομίας, υπήχθησαν με απόφαση της Συνόδου της Χαλκηδόνας στη δικαιοδοσία των τοπικών Εκκλησιών.

Συνέχιση των διωγμών. Αναγκαίοι συμβιβασμοί. Στις πόλεις και στην ύπαιθρο, όπου είχε εδραιωθεί ο Χριστιανισμός, οι διωγμοί συνεχίστηκαν με αντιστροφή ρόλων. Σε κάποιο βαθμό οι διωκόμενοι ανέλαβαν ρόλο διωκτών. Η πολεμική αυτή δράση σε βάρος των εθνικών παρατηρήθηκε κυρίως από μέρους των εξ Ιουδαίων Χριστιανών, δεν βρήκε όμως σύμφωνη την Εκκλησία στο σύνολό της. Όπως όμως και να έχει το πράγμα, οι διώκτες κατέστρεφαν ιερά, έκαιαν συγγράμματα αρχαίων σοφών, ενώ από τη μανία τους δεν εξαιρέθηκαν ναοί στους οποίους λατρευόταν το πάνθεο των εθνικών θρησκειών. Συμβιβαστικές έναντι των τάσεων αυτών υπήρξαν οι τοποθετήσεις ιεραρχών όπως του Μεγάλου Βασιλείου, του Ιωάννη Χρυσοστόμου, του Γρηγορίου κ.ά., οι οποίοι εισηγούνταν την κατ' επιλογή χρήση των διδαγμάτων της αρχαίας φιλοσοφίας. Οι τελευταίες προσπάθειες αναζωογόνησης της εθνικής θρησκείας που αναλήφθηκαν από τον Ιουλιανό τον Παραβάτη (361-363) έπεσαν στο κενό. Το 393, επί Θεοδοσίου Α', οι Ολυμπιακοί Αγώνες καταργούνται και η πίστη στους θεούς καταδιώκεται ως μόλυσμα. Βέβαια η κατάρρευση της αρχαίας ειδωλολατρικής θρησκείας και η συνακόλουθη κατάργηση των

Ολυμπιακών Αγώνων δεν υπήρξε αποκλειστικά και μόνο απόρροια πολεμικής εκ μέρους των χριστιανών. Όπως αποφαίνεται ο μεγάλος ιστορικός Κ. Παπαρρηγόπουλος, ο αρχαίος κόσμος «έφθινεν εσωτερικώς και όχι μόνον από εξωτερικούς παράγοντας». Αυτό ισχύει σε μεγάλο βαθμό αν αναλογισθεί κανείς ότι μεσούντος του 1^{ου} μ.Χ. αιώνα, τόσο πολύ είχαν υποβαθμισθεί οι Ολυμπιακοί ως θεσμός, ώστε ο Νέρων (37-68μ.Χ.) να εξασφαλίσει με εκβιασμό 1808 στεφάνια!

Η αναγνώριση όμως της αξίας της ελληνικής σοφίας, παρά τους διωγμούς, συνεχίστηκε στη διαδρομή των αιώνων μέσα στους κόλπους της εκκλησίας. Έτσι, επί παραδείγματι, ο Κλήμης ο Αλεξανδρεύς γράφει θετικότατα υπέρ της σοφίας των Ελλήνων, ενώ πολύ αργότερα ο Ιωάννης Μαυρόπουλος, μητροπολίτης Ευχαϊτών, παρακαλεί μέσα από τα έργα του το Χριστό να συγχωρέσει τις ψυχές του Πλούταρχου και του Πλάτωνα. Οι τοποθετήσεις αυτές και άλλες παρόμοιες κινούνταν μέσα στην προβληματική ότι η σοφία των Ελλήνων υπήρξε παιδαγωγός εις Χριστόν. Εννοείται ότι η βασική αυτή αρχή αφορούσε όχι το σύνολο της ελληνικής σοφίας, αλλά εκείνα τα σημεία της μέσα από τα οποία οι χριστιανοί πίστευαν πως προετοιμάζονταν οι άνθρωποι για την έλευση του Ιησού. Η αρχή αυτή αποτέλεσε τη βάση για τη θεολογία του σπερματικού λόγου, σύμφωνα με την οποία ο Θεός ενέβαλε στη διάνοια των σοφών του Ελληνισμού μέρος της Αλήθειας, την οποία διατύπωσαν μέσα από τα έργα τους. Για το λόγο αυτό αρκετά κείμενα της ελληνικής γραμματείας διασώθηκαν στην πορεία από αντιγραφείς μοναχούς. Πολύ αργότερα οι νάρθηκες μοναστηριακών

ναών θα εμπλουτισθούν θεματολογικά, πέρα από τα συνήθη εικονογραφικά μοτίβα, με τις μορφές των προ Χριστού ελλήνων προφητών (Σωκράτη, Πλάτωνα, Αριστοτέλη κ.ά.). Παράδειγμα, η είσοδος της Μονής Βατοπαιδίου όπου έχουν ιστορηθεί οι μορφές του Απόλλωνα, της Σίβυλλας της Ερυθραίας, του Πλάτωνα και άλλων σοφών του αρχαίου κόσμου.

Η εξάπλωση της Εκκλησίας στον κόσμο Μετά την παύση των διωγμών και την τοποθέτηση της Εκκλησίας στο επίκεντρο της κρατικής αναγνώρισης, ξεκινά μια περίοδος ταχείας εξάπλωσής της ανάμεσα στους λαούς του κόσμου. Ο Χριστιανισμός καθίσταται μια πίστη δίχως σύνορα. Στη διάρκεια αυτή οργανώνεται πιο συστηματικά ο καθημερινός βίος των πιστών μέσα στα πλαίσια που καθορίζονται από τα κείμενα της Καινής Διαθήκης, από τα έργα των Πατέρων της και από το περιεχόμενο των Συνόδων που συγκαλούνται, για να επιλύσουν τα εκάστοτε προβλήματα που αντιμετωπίζει η Οικουμενική πια Εκκλησία. Παράλληλα ο ζήλος και η ιεραποστολική διάθεση μεμονωμένων Χριστιανών ή και ομάδων, που κυριολεκτικά αναζωπυρώνονται, σημειώνουν εκπληκτικά αποτελέσματα. Στο δεύτερο μισό της πρώτης χιλιετίας ο Χριστιανισμός προχωρεί θριαμβευτικά. Μετά τους Οστρογότθους και τους Βησιγότθους, τους Βανδάλους και τους Ζουήβους, προσηλυτίστηκαν και οι Φράγκοι, όταν ο βασιλιάς Χλοδοβίκος υπέταξε τη Γαλατία, με τη νίκη του στο Ρήνο. Το 579 ιεραπόστολοι κατευθύνονται προς τους Αγγλοσάξωνες και τους Λομβαρδούς. Ακολουθούν οι λαοί του Βορρά, ύστερα οι Τσέχοι, οι Πολωνοί και οι

Ούγγροι, ενώ οι νότιοι Σλαβικοί λαοί από το 863, με τους αδελφούς Κύριλλο και Μεθόδιο εμβαπτίζόμενοι στα νερά της χριστιανικής κολυμβήθρας αποκτούν νέο θρησκευτικό και πολιτιστικό προσανατολισμό. Στα 987 οι Ρώσοι γνωρίζονται με το Χριστιανισμό του Βυζαντίου και στη συνέχεια ακολουθούν τα βήματα του ηγεμόνα τους, που γίνεται Χριστιανός δούλος του Θεού. Προφορική παράδοση υποστηρίζει πως οι Ρώσοι ασπάστηκαν την Ορθοδοξία μετά από μια επίσκεψη που πραγματοποίησαν απεσταλμένοι του ηγεμόνα τους Βλαδίμηρου στο ναό της Αγίας Σοφίας κατά τη διάρκεια της τέλεσης της Θείας Λειτουργίας.

Αιρέσεις: μια διαφορετική ερμηνεία του περιεχομένου της χριστιανικής πίστης. Η δυνατότητα διαφορετικής προσέγγισης της εν Αγίω Πνεύματι διατυπωθείσας αλήθειας, ενώ από τη μια βαίνει παράλληλα με την ελευθερία προσωπικής έκφρασης, από την άλλη υποκρύπτει τον κίνδυνο της λανθασμένης κατανόησης ουσιωδών ζητημάτων της πίστεως και, κατά συνέπεια, της σύμπλευσης με παραχαράξεις της αλήθειας, καταστροφικές για τον άνθρωπο. Στο ζήτημα αυτό η Εκκλησία πάντοτε αγωνιούσε για τα μέλη της. Και τούτο γιατί η πιθανότητα πλάνης υπήρξε ευθέως ανάλογη προς την αριθμητική της ενδυνάμωση, δηλαδή πάντοτε αυξημένη. Περισσότεροι Χριστιανοί, περισσότερες εκφράσεις διαφορετικής ερμηνείας .

Οι πρώτες αποκλίσεις - αιρέσεις εκδηλώθηκαν ήδη από τα πρώτα χρόνια της χριστιανικής ιστορίας. Το φαινόμενο της διάδοσης αιρετικών διδασκαλιών μεταξύ των πιστών ώθησε τον Απόστολο

Παύλο να υπενθυμίσει εγγράφως τους κατοίκους της Θεσσαλονίκης να παραμένουν ακλινείς στον ορθό δρόμο της πίστεως κρατώντας τις προφορικές και γραπτές παραδόσεις, που είχαν παραλάβει από τον ίδιο. Με άλλη ευκαιρία απευθυνόμενος στους Γαλάτες κάνει μια καίρια παρέμβαση, η οποία στοχεύει στην ίδια ανάγκη· να κρατηθούν μέσα στο χώρο της σώζουσας αλήθειας της Εκκλησίας, ανεπηρέαστοι από αλλότριες διδασκαλίες « *Καν άγγελος Κυρίου ευαγγελίσηται υμίν παρ' ο υμίν ευηγγελισάμεθα, ανάθεμα έστω*» (Γαλ.1,8).

Όμως στην πορεία των χρόνων εμφανίζονται αιρετικές απόψεις, οι οποίες ανατρέπουν μέρος ή και το σύνολο της διδασκαλίας της Εκκλησίας, όπως αυτή διατυπώθηκε γραπτά και μεταδόθηκε δια του λόγου των μαθητών του Ιησού. Για παράδειγμα, πριν το τέλος του 2^{ου} μ.Χ. αιώνα, στο προσκήνιο των διαφορετικών εκδοχών της θεόθεν αποκαλυφθείσας πίστεως κάνει αισθητή την παρουσία της η αίρεση των «*Πατροπασχιτών*». Οι οπαδοί της διατείνονταν ότι ο Θεός είναι εις και μόνον. Απλά σε κάθε εποχή αλλάζει πρόσωπο. Έτσι στην Παλαιά Διαθήκη εμφανίζεται ως νομοθέτης, στην Καινή Διαθήκη ως Χριστός και στη μετέπειτα εποχή ως Άγιο Πνεύμα. Στη συνέχεια τα πράγματα αλλάζουν κατεύθυνση. Από τον 4^ο κυρίως αιώνα και μετά παρεισφρέουν με ταχύτατους ρυθμούς αιρέσεις, οι οποίες απειλούν να κλονίσουν συθέμελα το Ευαγγέλιο και να ακυρώσουν το σχέδιο της σωτηρίας του ανθρώπου εν Χριστώ Ιησού, επηρεάζοντας αριθμητικά υπολογίσιμες ομάδες χριστιανών . Άλλοτε εμπνευστές τους υπήρξαν κληρικοί που κατείχαν ανώτατες θέσεις στην ιεραρχία της Εκκλησίας. Σ' αυτές τις

περιπτώσεις, η αναστάτωση που προκαλούνταν ένεκα της ιδιότητας των εισηγητών-ιδρυτών έπαιρνε απρόβλεπτες διαστάσεις. Άλλοτε αιρεσιάρχες υπήρξαν λαϊκά μέλη της με θύραθεν και χριστιανική σοφία, οι οποίοι, στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν λογικά διάφορες πτυχές της δογματικής της διδασκαλίας, αστοχούσαν, με αποτέλεσμα να συμπαρασύρουν και αριθμό Χριστιανών έξω από τη λογική μάντρα της Εκκλησίας. Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ότι οι αιρέσεις έπαιρναν κατά καιρούς και πολιτικές αποχρώσεις. Στη δίνη τους είχαν αναμειχθεί και αυτοκράτορες, ιδιαίτερα όταν αυτοί διέβλεπαν πως η υποστήριξη που θα παρείχαν στη μια ή στην άλλη παράταξη θα ενίσχυε τη θέση τους στο Βυζαντινό κράτος και θα προσπόριζε πλεονεκτήματα στην πολιτική τους. Αυτό συνέβη στην περίπτωση των αυτοκρατόρων Θεοδόσιου Α', Λέοντα Α', Βασιλίσκου, Ζήνωνα κ.ά.

Εν πάση περιπτώσει, η Εκκλησία σε Ανατολή και Δύση αντιτάχθηκε στη λαίλαπα των αιρέσεων, πέρα από τις νουθεσίες και τα κηρύγματα, μέσω της σύγκλησης Οικουμενικών Συνόδων, στις οποίες συμμετείχαν εκπρόσωποι της τόσο από την απέραντη Βυζαντινή Αυτοκρατορία όσο και από τη Ρωμαϊκή Εκκλησία. Βεβαίως, χάριν της ιστορικής ακρίβειας, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η σύγκληση Συνόδων υπήρξε θεσμός που ετηρείτο ανέκαθεν στην Εκκλησία. Κατά τη διάρκειά τους γνωστοποιούνταν πρόσωπα που είχαν αφορισθεί λόγω του ανοίκειου για την Εκκλησία βίου τους. Στις Συνόδους όμως που ακολούθησαν την εμφάνιση των αιρέσεων, περί των ο λόγος, αφορίζονταν οι πρωταίτιοι, ενώ επιπρόσθετα διασαφηνίζονταν εν Αγίω Πνεύματι και οι αλήθειες οι οποίες

υφίσταντο εκάστοτε την παραχάραξη. Όπως όμως και να έχει το ζήτημα, η Εκκλησία διατηρούσε πάντα μια λεπτή ισορροπία στους αγώνες της να υπερασπισθεί την αλήθεια. Αποδοκίμαζε την πλάνη και όχι τον άνθρωπο. « Ου τον αιρετικόν αλλά την αίρεσιν, ου τον άνθρωπον αλλά την πλάνην», κατά τον Χρυσόστομο Ιωάννη. Εννοείται ότι εξαιρέσεις στον κανόνα αυτό είχαν σημειωθεί στη μακράιωνη ιστορία της Εκκλησίας, ευτυχώς ελάχιστες.

Συνοπτικά, στον πίνακα των αιρέσεων παρελαύνουν ως καταδικαστές οι ερμηνείες για το ομοούσιο και αχώριστο των προσώπων της Αγίας Τριάδας και τη θεία υπόσταση του καθενός απ' αυτά. Στη συνάφεια αυτή η Εκκλησία (Α' Οικουμενική Σύνοδος , Νίκαια Βιθυνίας, 325) καταδίκασε ως πλανερή τη διδασκαλία του πρεσβύτερου της Αλεξανδρείας 'Αρειου ο οποίος υποστήριζε ότι ο Χριστός ήταν κτίσμα του Θεού και ότι 'ην καιρός ότε ουκ ήν' . Κατά το σκεπτικό του Αγίου Αθανασίου, όπως αυτό διατυπώνεται στο έργο του « Περί της ενανθρωπήσεως του Λόγου», αν ο Υιός είναι απλά ένα κτίσμα, τότε ακυρώνεται η σωτηρία των ανθρώπων εν τω προσώπω Του. Στην πρώτη αυτή Σύνοδο πήραν μέρος περίπου 200 θεοφόροι πατέρες και όχι 318 όπως συνήθως πιστεύεται. Με τη σύγκληση της Β' Οικουμενικής Συνόδου στην Κωνσταντινούπολη το 381, η Εκκλησία διαγράφει τη διδασκαλία της αναφορικά με το τρίτο πρόσωπο της Αγίας Τριάδας, δίνοντας μια σαφή απάντηση στους πνευματομάχους αιρετικούς της εποχής, οι οποίοι ακύρωναν την παρουσία Του στη ζωή της Εκκλησίας. Αργότερα, με τη Γ' Οικουμενική Σύνοδο, που συγκλήθηκε στη βασιλική της Θεοτόκου στην Έφεσο και στην

οποία έλαβαν μέρος 200 επίσκοποι, καταδικάστηκαν οι τοποθετήσεις των Νεστοριανών για την ένωση των δύο φύσεων στο πρόσωπο του Χριστού. Οι τελευταίοι υπερτόνιζαν την ανθρώπινη πλευρά του προσώπου Του σε σχέση με τη θεία. Στην ίδια Σύνοδο αναγνωρίστηκε και το αυτοκέφαλο της Κυπριακής Εκκλησίας. Στα μισά του 5^{ου} αιώνα, η Εκκλησία διατύπωσε τις θέσεις της αναφορικά με τις δύο φύσεις και τα δύο θελήματα του Χριστού. Συγκεκριμένα η Δ' Οικουμενική Σύνοδος, που συγκλήθηκε το 451 από τον αυτοκράτορα Μαρκιανό και τη σύζυγό του Πουλχερία στη Χαλκηδόνα, αποδοκίμασε τις θέσεις του αρχιμανδρίτη Ευτυχή, ο οποίος υποστήριζε ότι στο πρόσωπο του Χριστού ενεργούσε μόνο η θεία φύση, ενώ η ανθρώπινη είχε τρόπον τινά απορροφηθεί. Στη διδασκαλία του αυτή ο Ευτυχής επηρεάστηκε από απόψεις που είχαν διατυπωθεί παλαιότερα από τον Απολλινάριο. Ο τελευταίος δεν δεχόταν πλήρη ένωση θείας και ανθρώπινης φύσης στο Χριστό. Στο Χριστό, κατά τον Απολλινάριο, υπήρχε μόνο μια φύση, η θεία. Η ανθρώπινη ήταν ως ανυπόστατη. Παρά τις αποκηρύξεις των θέσεων αυτών στις οποίες προέβη η Δ' Οικουμενική Σύνοδος, οι οπαδοί της διδασκαλίας του Ευτυχή συνέχισαν την ιστορική τους πορεία. Θεωρητικοί τους απόγονοι είναι οι Κόπτες, οι Ιακωβίτες, οι Αιθίοπες, οι Αρμένιοι (ο Απόστολος Θαδδαίος θεωρείται ως ο ιδρυτής της Εκκλησίας τους), και άλλοι. Στην Ε' Οικουμενική αναθεματίστηκε η αίρεση του Ωριγένη. Ο ως χαλκέντερος χαρακτηρισθείς θεολόγος υιοθέτησε, ενόσω ακόμη ζούσε, πρακτικές ήκιστα τιμητικές για το ανθρώπινο σώμα. Κατά παρανόηση του Ευαγγελίου ευνουχίσθη. Στα συγγράμματά του

θεωρούσε την ύλη ως φορέα του κακού, ενώ μεταξύ άλλων δίδασκε τη μετεμψύχωση και την αποκατάσταση όλων των αμαρτωλών, ακόμη και του διαβόλου, ελέω της παναγαθότητας του Δημιουργού. Ακολούθησαν ακόμη δύο Σύνοδοι με τις οποίες η Εκκλησία οριοθέτησε τη δογματική της διδασκαλία. Στην έκτη Οικουμενική καταδικάστηκε ο μονοθελητισμός, διδασκαλία σύμφωνα με την οποία ο Χριστός είχε μεν δύο φύσεις, μία όμως θέληση, τη θεία. Η αίρεση αυτή επιβλήθηκε βίαια από τους αυτοκράτορες Ηράκλειο Α' και Κώνστα Β'. Προκάλεσε διχόνοια μεταξύ του λαού. Η Σύνοδος στηρίχθηκε στα έργα του Αγίου Μαξίμου του Ομολογητή, προκειμένου να οριοθετήσει την αλήθεια της Εκκλησίας στο ζήτημα αυτό. Για την έβδομη Οικουμενική σύνοδο αναφορά γίνεται στο περί Εικονομαχίας κεφάλαιο.

B. Εικονομαχία. Ένα δράμα με αργό τέλος Το πρόβλημα της εικονομαχίας απασχόλησε έντονα την Εκκλησία. Η αρνητική στάση έναντι των αγίων εικόνων που υιοθετείτο από μερίδα κληρικών και λαϊκών, και της οποίας οι ρίζες εντοπίζονται στους κύκλους των Νεστοριανών και των Παυλικιανών,- αιρετικών που εμφανίστηκαν στη Συρία και τη Μ. Ασία τον 7^ο αιώνα -, ταλάνισε τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, συμπαρασύροντας στη δίνη των αντιπαραθέσεων ανθρώπους από την κορυφή της πολιτικής και εκκλησιαστικής ιεραρχίας, μέχρι τα συνειδητοποιημένα λαϊκά μέλη της. Στη συνάφεια αυτή θα πρέπει να σημειωθεί και η υπερβολική εικονοφιλία ορισμένων πιστών οι οποίοι έφταναν μέχρι του σημείου να αποξέουν τις ιερές εικόνες προκειμένου να

χρησιμοποιούν το προϊόν της αποξέσεως ως αποτρεπτικόν παντός κακού. Η στάση αυτή, όπως ήταν επόμενο, εξόργιζε και προκαλούσε τους αντιπάλους τους. Η πρώτη φάση της αντιπαραθέσεως άρχισε το 726 και κράτησε μέχρι το 787. Στη δεύτερη φάση το πρόβλημα αναζωπυρώθηκε με τον αυτοκράτορα Λέοντα τον Αρμένιο (813-820), τον οποίον ακολούθησε ο Θεόφιλος με τη σκληρή και άκαμπτη εικονομαχική του πολιτική. Οριστική επίλυση του προβλήματος επήλθε με τις αποφάσεις της Ζ' Οικουμενικής Συνόδου, η οποία συγκλήθηκε το 787 στη Νίκαια της Βιθυνίας. Οι 350 επίσκοποι οι οποίοι μετείχαν της Συνόδου, μαζί με δύο αντιπροσώπους του Πάπα, εξέδωσαν απόφαση με την οποία καταδικαζόταν η Εικονομαχία ως αίρεση. Παράλληλα χαρακτηριζόταν ως Ληστρική η σύνοδος που είχε συγκληθεί στην Ιέρεια λίγο πιο πριν, το 754, και δικαίωνε τις θέσεις των εικονομάχων. Το πιο σημαντικό όμως σημείο αποτελεί η απόφαση για αναστήλωση των εικόνων στους ναούς για λειτουργική χρήση. «*Αν ισχυρίζεσαι ότι πρέπει να ενώνεσαι με το Θεό μονάχα νοερά, εξαφάνισε όλα τα σωματικά, τα φώτα, το ευωδιαστό θυμίαμα, την ίδια την προσευχή που γίνεται μέσω της φωνής, τα ίδια τα μυστήρια που τελούνται με υλικά στοιχεία, το ψωμί, το κρασί, το λάδι του ευχελαίου.*», επιλέγει Ιωάννης ο Δαμασκηνός θερμός υπερασπιστής των εικόνων στο έργο του ' *Προς τους διαβάλλοντας τας αγίας εικόνας*'.

Προβλήματα στην πορεία Η διαμόρφωση της Ανατολικής Αυτοκρατορίας από τη μια και της Δυτικής από την άλλη, παρά τις δυσκολίες που προξενούσε για την Εκκλησία, κυρίως λόγω των

αποστάσεων μεταξύ των δύο κέντρων του Χριστιανισμού και της, κατά συνέπεια, έλλειψης στενής συνεργασίας και επικοινωνίας μεταξύ των πιστών, κράτησε ενωμένους εκκλησιαστικά τους λαούς που υπάγονταν αντίστοιχα σ' αυτές, συντελώντας στη δημιουργία δύο αυτόνομων Εκκλησιών· της Ρώμης, με εκκλησιαστικό ηγέτη τον Πάπα, και της Ανατολής, με έδρα την Κωνσταντινούπολη και κεφαλή τον Οικουμενικό Πατριάρχη. Μέχρι τους πρώτους 10 αιώνες της χριστιανικής ιστορίας υπήρξε κοινότητα πίστης και ζωής ανάμεσα στο πολυπληθέστατο χριστιανικό αμάλγαμα των λαών, οι οποίοι κατοικούσαν από το ένα γεωγραφικό σημείο της γης ως το άλλο. Όμως στην πορεία άρχισαν να αναφύονται διάφορα προβλήματα, των οποίων η τελική αντιμετώπιση απαίτησε αρκετό χρόνο, αφού προηγουμένως δίχασε τους Χριστιανούς και τους ενέπνευσε μίσος και εκδικητική μανία, μέχρι του σημείου να αφαιρούνται ζωές Χριστιανών από Χριστιανούς. Ως παράδειγμα προς τούτο προβάλλεται το σχίσμα ανάμεσα στις δύο εκκλησίες. Και όχι μόνο.

Το Σχίσμα Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας. Ένα γεγονός βαθιάς οδύνης. Ενώ, όπως σημειώθηκε πιο πριν, μεταξύ των Χριστιανών της Ρωμαϊκής και της Ανατολικής εκκλησίας υπήρξε ενότητα πίστεως και ζωής, στην πορεία τα πράγματα έδειξαν ότι διαφορετικές αντιλήψεις μεταξύ τους προκαλούσαν διαφωνίες που έτειναν να διχάσουν το 'ενιαίο σώμα' του Χριστού, δηλαδή τη μία, αγία, καθολική και αποστολική Εκκλησία, την από περάτων έως περάτων της οικουμένης. Οι διαφορές, που επικεντρώνονταν σε πρώτο στάδιο στις απαιτήσεις του Πάπα να εξουσιάζει ολόκληρη την

Εκκλησία, στηρίχθηκαν κατά καιρούς σε διάφορα νόθα κείμενα, όπως την Ψευδοκωνσταντίνεια δωρεά (σύμφωνα με την οποία ο Μέγας Κωνσταντίνος δήθεν αναγνώριζε στον Πάπα δικαίωμα πρωτείου πάνω σ' όλη την Εκκλησία) καθώς επίσης και τις Ψευδοισιδώρειες διατάξεις, πλαστό έργο του 9^{ου} αιώνα. Οι απαιτήσεις αυτές προκάλεσαν την αντίδραση του πατριάρχη Φώτιου, ο οποίος, ακολουθώντας το συνοδικό πνεύμα της Εκκλησίας, αποδοκίμαζε τη στάση του Πάπα, εκτιμώντας ότι αυτός ιεραρχικά θα μπορούσε να θεωρείται ως ο πρώτος μεταξύ ίσων, δηλαδή μεταξύ των υπολοίπων πατριαρχών. Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ο George Ostrogorsky στο έργο του *Ίστορία του Βυζαντινού κράτους* « Όπως η Ρώμη θεωρούσε ως αποστολή της να επιβάλει τις οικουμενικές αξιώσεις της, έτσι και το Πατριαρχείο της Κωνσταντινουπόλεως θεωρούσε δική του αποστολή να διατηρήσει την ανεξαρτησία του » . Το ζήτημα που είχε εγερθεί, όπως γίνεται κατανοητό, δεν ήταν δογματικό, αλλά, από την άποψη της διοικητικής διάρθρωσης, ανέτρεπε τις σχέσεις μεταξύ των προκαθημένων των Εκκλησιών και δη μεταξύ των Πατριαρχών. Η κατάσταση όμως που ακολούθησε στη συνέχεια οδήγησε σε οριστικό ρήγμα μεταξύ των δύο Εκκλησιών. Συγκεκριμένα, αυθαίρετες ενέργειες, στις οποίες προέβαιναν οι εκάστοτε θρησκευτικοί ηγέτες της Ρώμης, συνέτειναν στην απομάκρυνση της Ορθοδοξίας, τόσο σε επίπεδο κοινωνίας σχέσεων, όσο και σε επίπεδο κοινωνίας πίστεως, από τη Δυτική, οδηγώντας εφεξής στην τέλεια ψυχρότητα μεταξύ τους.

Πιο κάτω σημειώνουμε αδρομερώς, πλην της απαίτησης του παπικού πρωτείου, επίμαχα σημεία διαφωνίας μεταξύ των δύο Εκκλησιών. Προσθετέα, λοιπόν, η απαίτηση να διασαφηνίζεται και να ορίζεται το περιεχόμενο της πίστης αποκλειστικά και μόνο από το Ρωμαίο Ποντίφηκα, με την αξίωση μάλιστα του εκ καθέδρας αλάθητου. Το ζήτημα αυτό τέθηκε επιπρόσθετα από το Πρωτείο στην κορυφή των διαφωνιών, γιατί από μόνο του προσέκρουε στην μέχρι τότε παγιωθείσα πρακτική της Εκκλησίας να αποφαινεται σε ζητήματα πίστεως με τις συνόδους και εν Αγίω Πνεύματι. Επιπρόσθετα στο Σύμβολο Νικαίας-Κωνσταντινούπολης προσετέθη το γνωστό *filioque*, (η προσθήκη εμφανίστηκε για πρώτη φορά στη σύνοδο του Τολέδο του 589 και υιοθετήθηκε πολύ αργότερα από τους Πάπες Ρώμης, στις αρχές του 11^{ου} αιώνα), απαγορεύθηκε η μετάδοση του χρίσματος στους κληρικούς και το δικαίωμα αυτό επιφυλάχθηκε μόνο στους επισκόπους. Ακόμη επιβλήθηκε η αγαμία σε όλους τους βαθμούς της ιεροσύνης, ενώ εισήχθη η χρήση άζυμου άρτου στη Θεία Κοινωνία. Παράλληλα θεσμοθετήθηκαν καινοφανείς γιορτές, όπως της «Αγίας Δωρεάς», της Ασπίλου συλλήψεως της Θεοτόκου, κ.ά. Για τους ανθρώπους της Ανατολικής Εκκλησίας οι οποίοι υπήρξαν πιστοί τηρητές των παραδόσεων και είχαν, ως επί το πλείστον, ως πνευματικούς καθοδηγητές ζηλωτές μοναχούς που εγκαταβίωναν στις περίφημες μονές της, οι αλλαγές αυτές, κυρίως όσον αφορά τις κυριαρχικές αξιώσεις των Παπών, θεωρούνταν ως τολμηρές καινοτομίες, ίσως και ως υποχωρήσεις των Καθολικών στο πνεύμα της κοσμικής δύναμης και της υπεροψίας .

Η κατάσταση έφτασε στο απροχώρητο όταν στα 1054 το ποτήρι των προκλήσεων ξεχείλισε. Πάνω στην Αγία Τράπεζα του ναού της Αγίας Σοφίας, κατά τη διάρκεια τέλεσης της Θείας Λειτουργίας, αντιπρόσωποι του Πάπα Λέοντα Θ', με επικεφαλής τον Καρδινάλιο Ουμβέρτο, άφησαν κείμενο αναθεματισμού σε βάρος της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Η ενέργεια αυτή υπήρξε η αρχή του τέλους. Του λοιπού η κάθε Εκκλησία θα προχωρήσει το δικό της δρόμο. Ο άρραφος χιτώνας του Ιησού είχε ήδη σχισθεί στα δύο.

Τελευταίες ανεπιτυχείς προσπάθειες Ένωσης των Εκκλησιών

Παρόλο που η διακοπή των σχέσεων μεταξύ Καθολικής και Ορθόδοξης Εκκλησίας υπήρξε τελειωτική, προσπάθειες επανασύνδεσης είχαν σημειωθεί κατ' επανάληψη, με πρωτοβουλία αμφοτέρων. Μέχρι την κατάλυση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας συγκροτήθηκαν δεκατρείς σύνοδοι επισκόπων προκειμένου να επαναφέρουν την ειρήνη και την ομόνοια μεταξύ των διασπασμένων μερών. Οι σύνοδοι αυτές κατέληγαν πάντοτε σε αποτυχία εξαιτίας πολλών παραγόντων. Ένας απ' αυτούς, ο σημαντικότερος, εστιαζόταν στην προβολή εξευτελιστικών απαιτήσεων εκ μέρους των εκάστοτε πνευματικών ταγών της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, οι οποίοι επιδίωκαν την υποδούλωση των ανατολικών σ' αυτούς. Παράλληλα θα πρέπει να αξιολογηθεί και η εκ μέρους των τελευταίων, και δη των αυτοκρατόρων της Πόλης, σκόπιμη προώθηση της ένωσης με το σκεπτικό ότι μια τέτοια ενέργεια θα ενίσχυε το Βυζαντινό κράτος που αντιμετώπιζε θανάσιμο κίνδυνο υποταγής στους Μουσουλμάνους,

οι οποίοι περιέσφιγγαν απειλητικά τη βασιλεύουσα. Τελευταία ευκαιρία διαλόγου δόθηκε στη σύνοδο Φερράρας – Φλωρεντίας, όπου ο άγιος Μάρκος ο Ευγενικός, επίσκοπος Εφέσου (1400-1444), πρόβαλε θαρραλέα την άρνησή του στις απαιτήσεις υποδούλωσης της Εκκλησίας στον Πάπα, επηρεάζοντας και τους άλλους επισκόπους της Ανατολής που συμμετείχαν σ' αυτήν. Μ' αυτό το γεγονός κατακλείεται μια για πάντα το κεφάλαιο της επανασύνδεσης Ανατολικού και Δυτικού Χριστιανισμού.

Η όλη «ατμόσφαιρα» που ακολούθησε, οδήγησε τους Χριστιανούς της Ανατολής σε στάση τέλειας απόρριψης των Χριστιανών της Δύσης. Αυτό το πνεύμα εκδηλώθηκε σε όλη του την έκταση πολύ αργότερα. Συγκεκριμένα μπροστά στον υπαρκτό κίνδυνο της άλωσης της βασιλίδας των πόλεων από τους Οθωμανούς, δεν ήταν λίγοι εκείνοι που αποδέχονταν την κατάκτησή της σ' αυτούς παρά την υπαγωγή του κράτους και της Εκκλησίας στους Καθολικούς. «Κρειπτότερόν εστιν ειδέναι εν μέση τη Πόλει φακιόλον βασιλεύον Τούρκων ή καλύπτραν Λατινικήν», έλεγαν ακριβολογούντες οι ανθενωτικοί πολιορκημένοι της Πόλης. Ας σημειωθεί ότι οι παπικοί στο διάστημα εκείνο, λίγο πριν το 1453, έκαναν κάποιου είδους προετοιμασίες για να ελευθερώσουν την Κωνσταντινούπολη από τον επικείμενο ζυγό των φανατικών οπαδών του Ισλάμ, τις ενέργειες των οποίων διηύθυνε ο μόλις 22 ετών Μωάμεθ Β' ο Πορθητής .

Ηουχασμός· μια θεολογία προσέγγισης του Θεού που διχάζει

Κατά τη διάρκεια του 14^{ου} αιώνα η βυζαντινή κοινωνία, και ιδιαίτερα η θρησκευόμενη, διχάστηκε. Αφορμή είχε δώσει η συζήτηση του κατά πόσο ο άνθρωπος της πίστεως μπορεί να 'ζήσει', σε μια μυστική εμπειρία, το άκτιστο θείο φως. Οι οπαδοί της άποψης αυτής, οι οποίοι είχαν συσπειρωθεί γύρω από τον Άγιο Γρηγόριο Παλαμά (1296-1359) - αρχικά αθωνίτη μοναχό και μετέπειτα μητροπολίτη Θεσσαλονίκης- πρόσβευαν ότι η θέα του ακτίστου φωτός ήταν ήδη μια πραγματικότητα που βίωναν οι αγωνιστές Χριστιανοί και δη οι μοναχοί. Από την άλλη, διαφωνίες εξέφραζαν όσοι είχαν ενστερνισθεί τις θέσεις του Καλαβρού μοναχού Βαρλαάμ, υποστηρίζοντας ότι η εμπειρία των μοναχών και των όποιων λαϊκών οφειλόταν σε ψευδαισθήσεις και παραζάλη εξαιτίας της πολύωρης στάσης του σώματος κατά τη διάρκεια της προσευχής. Οι μοναχοί αποκαλούνταν σκωπτικά «ομφαλοσκόποι» και χλευάζονταν από τους αντιπάλους τους. Η διαφωνία εξελίχθηκε σε έριδα, της οποίας οι διαστάσεις απλώθηκαν σε όλο το εύρος της κοινωνίας της εποχής. Τελειωτική λύση στην υπόθεση αυτή έδωσαν οι τοπικές σύνοδοι που συγκλήθηκαν στην Κωνσταντινούπολη το 1341, το 1347 και το 1351, με τις οποίες δικαιώνονταν οι ησυχαστές, ενώ καταδικαζόταν η τριάδα των αντιησυχαστών, ο μνημονευθείς Βαρλαάμ, ο Γρηγόριος Ακίνδυνος και ο φιλόσοφος Νικηφόρος Γρηγοράς.

Η Μεγάλη Εκκλησία εν αιχμαλωσία

Στα 1453, '*κρίμασιν ος οίδεν Κύριος*' κατά τους βυζαντινούς ιστοριογράφους ή κατ' άλλους '*διά τας αμαρτίας ημών*', το

προπύργιο της Ορθοδοξίας αλώθηκε από τους Οθωμανούς. Η Εκκλησία για πολλούς λόγους αναγνωρίστηκε ως εθναρχεύουσα και ανέλαβε πρωταγωνιστικό ρόλο ανάμεσα στους ραγιαδες. Ίσως η πολιτική αυτή των Οθωμανών να οφειλόταν στην αναγνώριση της Εκκλησίας ως δύναμης ιεραρχικά δομημένης, γύρω από την οποία οι υπόδουλοι θα ήταν συσπειρωμένοι και υπάκουοι. Κατ' αυτόν τον τρόπο όλες οι απαιτήσεις των κατακτητών (π.χ. η είσπραξη φόρων, η διασφάλιση της ειρήνης και της ευπείθειας των υποταγμένων λαών, η απονομή δικαιοσύνης κ.ά.) θα εξασφαλιζόνταν μέσω της, χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα. Όπως ήταν αναμενόμενο, μετά την ολοκλήρωση της υποταγής των Ορθόδοξων λαών, η πνευματική κατάσταση των Χριστιανών της Ανατολής έφτασε στα όρια της τέλει παρακμής. Οι λόγιοι του Βυζαντίου σκορπίστηκαν. Αρκετοί απ' αυτούς μετέβησαν στη Ρώμη, όπου δίδαξαν στα περίφημα σχολεία της Καθολικής Εκκλησίας. Τα θεολογικά γράμματα στις τουρκοκρατούμενες περιοχές παραμελήθηκαν, οι εκκλησιαστικές τέχνες επηρεάστηκαν αρνητικά και η θύραθεν σοφία, για την οποία περηφανεύονταν κάποτε οι Έλληνες, εξαφανιζόταν. Την προσπάθεια αναζωογόνησης του πνευματικού βίου ανέλαβαν εκκλησιαστικοί δάσκαλοι, με υπεράνθρωπες προσπάθειες, με συγγραφές και λόγους. Ενδεικτικά αναφέρονται ο Ηλίας Μηνιάτης, ο Ευγένιος Βούλγαρης, ο Νικηφόρος Θεοτόκης, ο Νικόδημος Αγιορείτης και άλλοι.

Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας, η Βαυαροκρατία ανακήρυξε αυτοκέφαλη την τοπική Εκκλησία, η οποία ως τότε υπαγόταν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Η ενέργεια αυτή θα αποτελέσει την

απαρχή αυτονόμησης και άλλων Εκκλησιών από το Οικουμενικό κέντρο.

Ο Προτεσταντισμός-μια μορφή αντίδρασης στην Καθολική Εκκλησία Στην πορεία των χρόνων η Καθολική Εκκλησία, αποκομμένη πια από την Ορθόδοξη, συνέχισε να αξιώνει τη διεκδίκηση προνομίων, τα οποία ξεπερνούσαν τα όρια εντολής που είχε λάβει η αρχέγονη Εκκλησία από τον Ιδρυτή της και που είχαν ήδη καθορισθεί από τη διδασκαλία του Ευαγγελίου και την παράδοση των Πατέρων της, συνοδικά εκπεφρασμένη. Μια περίπτωση που προβάλλεται προς τούτο είναι η ανάμειξη των Παπών σε ζητήματα άσκησης κοσμικής εξουσίας και η συνακόλουθη επιβολή παποκαιοσαρισμού. Θεωρητικά οι αξιώσεις αυτές στηρίζονταν και στη διδασκαλία του Αγίου Αυγουστίνου, που είχε διατυπωθεί στο έργο του « *De civitate Dei*», με την οποία υποστήριζε την ανάμειξη των Παπών στη διακυβέρνηση των χριστιανικών κρατών. Η περιβολή όμως κοσμικής εξουσίας προκάλεσε αντιδράσεις όχι μόνο ανάμεσα στα λαϊκά μέλη της, αλλά και μεταξύ της ίδιας της ηγεσίας της Καθολικής Εκκλησίας. Κατά τη διάρκεια του 14^{ου} αιώνα, ο οποίος αποτελεί το αποκορύφωμα των διενέξεων μεταξύ Πάπα και Ηγεμόνων, διχάστηκε η ιεραρχία με αποτέλεσμα να εκδηλωθεί σχίσμα. Δύο πάπες διεκδικούσαν την αυθεντική πατρότητα των πιστών. Ο ένας με έδρα τη Ρώμη και ο άλλος την Αβινιόν της Γαλλίας. Διοικούσαν, ανεξάρτητοι ο ένας από τον άλλο, μερίδες Καθολικών, οι οποίες αναγνώριζαν τον ένα εκ των δύο ως Πάπα στην τοπική Εκκλησία

τους. Η κατάσταση κράτησε περίπου 40 χρόνια και διήλθε στάδια αλληλοαφορισμών και έντονων διενέξεων στη διεκδίκηση της νομιμότητας της εξουσίας.

Παράλληλα, σε επίπεδο διδασκαλίας, παρατηρούνται καινοτόμες πρακτικές και πεποιθήσεις οι οποίες αφίστανται κατά πολύ της δογματικής διδασκαλίας που ως τότε θεωρούνταν αυθεντική και κατά συνέπεια αναλλοίωτη. Έτσι η εκ μέρους της επίσημης Καθολικής Εκκλησίας οργάνωση Σταυροφοριών που σκοπό είχε την απελευθέρωση των Αγίων Τόπων από τους Μουσουλμάνους, ήγειρε αρκετές αμφισβητήσεις για τη γνησιότητα των κινήτρων της, ιδιαίτερα μεταξύ των θρησκευόμενων μελών της. Με την ενθάρρυνση και ευλογία του εκάστοτε Ποντίφηκα στρατολογούνταν στον αποκαλούμενο «στρατό του Κυρίου» άνθρωποι κάθε ηλικίας έτοιμοι να απωλέσουν ψυχές αλλοδόξων μουσουλμάνων, κατακτητών της αγίας γης. Μάλιστα, σύμφωνα με εντολές της Καθολικής Εκκλησίας, όσοι πέθαιναν στις ιερές αυτές εκστρατείες, συγχωρούνταν από κάθε αμάρτημα και αναγνωρίζονταν επίσημα ως μάρτυρες Χριστού.

Επιπρόσθετα, η σύσταση της Ιεράς Εξέτασης ήδη από το 13^ο αιώνα, που σκοπό είχε τον έλεγχο και την υποδειγματική τιμωρία των απίστων και των αιρετικών, προκάλούσε έντονα τη συνείδηση των πιστών. Το γεγονός αυτό οδήγησε στην ταύτιση της Εκκλησίας με ένα ανελεύθερο και δικτατορικό σώμα, από το οποίο αποβάλλονταν, με παραπομπή στην πυρά, τα θεωρούμενα ως σαπρά μέλη της. Στο ίδιο χρονικό διάστημα άρχισε να διαμορφώνεται και η θεωρία για τα 'περισσεύοντα έργα των αγίων',

που σήμανε την αρχή για τη χρήση των συγχωροχαρτίων, τα οποία επ' αμοιβή χορηγούνταν σε ανθρώπους οι οποίοι επιθυμούσαν μια σίγουρη μεταθανάτια εξασφάλιση. Έτσι η σωτηρία και η λύτρωση κατανοήθηκαν ως μεγέθη που εξασφαλιζόνταν με μέσα οικονομικά.

Όλα αυτά συνέτειναν στη δημιουργία του Προτεσταντικού (διαμαρτυρόμενου) κόσμου. Μετά την καταδίκη από μέρους της Καθολικής Εκκλησίας των πρώτων ιερών 'επαναστατών', οι φωνές της αντίδρασης αυξήθηκαν. Ο Μαρτίνος Λούθηρος τοιχοκόλλησε στη θύρα του ναού των ανακτόρων της Βιτεμβέργης κείμενο με 95 θέσεις του, με τις οποίες εκδήλωνε πλήρη αποστασία από την θρησκευτική εικόνα που παρουσίαζε ο Καθολικισμός. Στα 1521 ο Πάπας αναθεμάτισε το Λούθηρο, που προχώρησε στην συγκρότηση της Προτεσταντικής Εκκλησίας (το επίθετο προέρχεται από το λατινικό ρήμα *protesto*, που σημαίνει διαμαρτύρομαι). Στην αντίδρασή του έναντι του Πάπα ως μοναδικού και αυθεντικού ερμηνευτή της πίστης, κήρυξε την αυθεντία και μοναδικότητα του κάθε πιστού να ερμηνεύει το περιεχόμενο της διδασκαλίας της Βίβλου. Ταυτόχρονα ακύρωνε την Ιερά Παράδοση της Εκκλησίας, θεωρώντας ως βάση της αλήθειας το περίφημο '*sola scriptura*'. Αυτή η ερμηνευτική αρχή θα αποτελούσε το θεωρητικό έναυσμα για την τροchioδρόμηση πολλών και διαφορετικών εκδοχών στα θέματα της πίστης. Τον Λούθηρο ακολούθησαν και άλλοι μεταρρυθμιστές, όπως ο Γερμανός Μελάγχθων, ο Ελβετός Ούρλιχ Ζβίγγλιος και ο Γάλλος Ιωάννης Καλβίνος. Ο τελευταίος εισήγαγε τη θεωρία του 'απόλυτου

προορισμού', η οποία θεωρεί τον άνθρωπο σωσμένο ή προορισμένο για την κόλαση ήδη από της γεννήσεώς του.

Η Καθολική Εκκλησία στην προσπάθεια να χαλιναγωγήσει τις τάσεις αντίδρασης συγκάλεσε το 1545 στο Τρέντο της Ιταλίας σύνοδο επισκόπων. Υπό την προεδρία του Πάπα Παύλου Γ' συζητήθηκαν τα τεκταινόμενα χωρίς όμως να παρθούν σημαντικές πρακτικές αποφάσεις οι οποίες θα μπορούσαν να αναχαιτίσουν το κύμα διαφωνίας. Μετά από 18 χρόνια συζητήσεων και την διαβοής καταδίκη των προτεσταντών με τα λόγια «ανάθεμα σ' όλους τους αιρετικούς, ανάθεμα, ανάθεμα» έλαβε τέλος η Σύνοδος αυτή. Τα συμπεράσματά της επηρέασαν την εσωτερική ζωή των μελών της, υποδεικνύοντας την οδό της λιτότητας και την ανάγκη επιστροφής στην ευσέβεια. Εν πάση περιπτώσει, η αυτονόμηση μέρους των πιστών της Καθολικής Εκκλησίας και η προσχώρησή τους στην Προτεσταντική ήταν πια γεγονός. Ο φανατισμός και οι ακρότητες μεταξύ των δύο εκκλησιών δεν έλειψαν. Η νύκτα του 'Αγίου Βαρθολομαίου', όπως έμεινε γνωστή στην Ιστορία, αποτελεί περίπτωση πολέμου με κίνητρα τη μισαλλοδοξία και το θρησκευτικό φανατισμό. Εν ονόματι της αλήθειας του Χριστού 20.000 Προτεστάντες σφαγιάστηκαν εν μια νυκτί. Και το ημερολόγιο έγραφε 24 Αυγούστου του σωτήριου έτους 1572.

Στην υποενοότητα αυτή εντάσσεται και η αυτονόμηση της Αγγλικανικής Εκκλησίας από την Ρωμαιοκαθολική. Γί αυτήν σημειώνουμε τα πιο κάτω.

Αγγλικανική Εκκλησία Η Αγγλία είχε εκχριστιανισθεί το 597μ.Χ. από τους ιεραποστόλους του Αγίου Αυγουστίνου. Στην κατήχηση

των Αγγλων σημαντική υπήρξε και η συνεισφορά του Αγίου Θεόδωρου Ταρσού, Έλληνα την καταγωγή. Εξαιτίας αυτής της ιεραποστολικής του δράσης, ανεδείχθη σε Αρχιεπίσκοπο Αγγλίας, όγδοο κατά τη σειρά της διαδοχής. Το 664, μετά την ολοκλήρωση του ευαγγελισμού των κατοίκων της, όλη η Αγγλία είχε υπαχθεί εκκλησιαστικά στην κυριαρχία της Ρωμαϊκής Εκκλησίας, αναγνωρίζοντας ως πνευματικό αρχηγό τον Πάπα. Στα 1534 όμως, μετά δέκα περίπου αιώνες υπαγωγής της στον Καθολικισμό, διέκοψε τους πνευματικούς δεσμούς της με τη Ρώμη. Αιτία υπήρξε η ανεπιτυχής έκκληση του Βασιλιά της Αγγλίας Ερρίκου προς τον Πάπα Ρώμης να του επιτρέψει να διαζευχθεί τη σύζυγό του Αικατερίνη της Αραγωνίας και να συζευχθεί την Άννα Μπολέυν. Οι λόγοι που επικαλείτο ο Βασιλιάς αφορούσαν αφενός την έλλειψη διαδόχου του στο θρόνο και αφετέρου την ανικανότητα παιδοποιίας της συζύγου του λόγω παρηκμασμένης ηλικίας. Μετά την απεξάρτηση αυτή και τον καθορισμό συγκεκριμένων αρχών πίστης, βρεττανοί ιεραπόστολοι διέδωσαν τον Αγγλικανισμό στις αποικίες στις οποίες απλωνόταν βαθμιαία η γεραρά Αλβιών.

Οι διδασκαλίες τις οποίες πρεσβεύουν οι Αγγλικοί αποτελούν μείγμα μεταξύ παραδοσιακών καθολικών δογμάτων και προτεσταντικών πεποιθήσεων, όπως αυτές διατυπώθηκαν από τους πρώτους εισηγητές τους. Προκαθήμενος της Αγγλικανικής Εκκλησίας είναι ο εκάστοτε Αρχιεπίσκοπος Καντερβουρίας. Τα τελευταία χρόνια η Αγγλικανική Εκκλησία αναγνώρισε ιεροσύνη και σε γυναίκες, ενώ παράλληλα επέτρεψε σε ομοφυλόφιλους άνδρες να χειροτονηθούν ιερείς ή επίσκοποι. Ο υπερβολικός αυτός

φιλευθερισμός προκαλεί αντιδράσεις όχι μόνο ανάμεσα στα λαϊκά μέλη της, αλλά και ανάμεσα στους πιστούς της Καθολικής και Ορθόδοξης Εκκλησίας. Εκ μέρους των τελευταίων, συχνά εκφράστηκαν αμφιβολίες αν θα πρέπει να γίνεται αποδεκτή η Αγγλικανική Εκκλησία στους διαλόγους που διεξάγονται σήμερα.

Φωνές διαφορετικότητας στο χώρο της Ορθοδοξίας

Παρά την παρακμή του πνεύματος που επήλθε εξαιτίας της κατάκτησης της βασιλίδος των πόλεων και άλλων λαών των Βαλκανίων από τους Οθωμανούς, η Ορθοδοξία, ταπεινή και καταφρονεμένη στη διάρκεια της αιχμαλωσίας της, καλλιέργησε το χριστιανικό βίωμα, είτε συγκροτούμενη γύρω από το κύτταρό της, την ενορία, είτε απομακρυσμένη τοπικά στα διάφορα μοναστικά της καθιδρύματα. Όμως, κατά καιρούς, διάφορες ζυμώσεις με ηγέτες ικανούς λαϊκούς ή κληρικούς επέφεραν αναστάτωση ανάμεσα στο πλήρωμά της με αποτέλεσμα το σχηματισμό ανταγωνιστικών ομάδων.

Το κίνημα των Κολλυβάδων, προβάλλεται ως μια τέτοια περίπτωση. Κυριότεροι εκπρόσωποί του υπήρξαν ο Νικόδημος Αγιορείτης, ο Αγάπιος Κύπριος, ο Αθανάσιος Πάριος και ο Μακάριος Νοταράς. Η κίνηση αυτή σημειώθηκε στη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα και είχε ως επίκεντρο το 'Αγιο Όρος. Η αφορμή δόθηκε όταν μοναχοί του κελλίου της Αγίας 'Αννας στο 'Αγιο Όρος αποφάσισαν να τελούνται μνημόσυνα τις Κυριακές και όχι τα Σάββατα, μια που τη μέρα αυτή οι ίδιοι ασχολούνταν με εργασίες ανακαινίσεως των κτηρίων τους. Η μετάθεση αυτή από το Σάββατο στην Κυριακή, προκάλεσε τους συμμοναστές τους στο κελλί Σκουρταίων στις

Καρυές, οι οποίοι επέμεναν ότι για σοβαρούς εκκλησιαστικούς λόγους η μνημόνευση ονομάτων δεν επιτρεπόταν τις Κυριακές. Στα 1771 το πρόβλημα επεκτάθηκε και στο ζήτημα της συχνής θείας μεταλήψεως. Η αντιπαράθεση που προκλήθηκε είχε ως αποτέλεσμα την θανάτωση με πνιγμό δύο μοναχών της αθωνικής πολιτείας από μέρους αντιφρονούντων. Στη συνέχεια οι συζητήσεις και οι διαφορές για τα ζητήματα αυτά ξεπέρασαν τα στενά γεωγραφικά πλαίσια του αγιόνυμου όρους και έδωσαν ευκαιρίες διαπληκτισμών ανάμεσα σε ευρύτερες λαϊκές μάζες. Στα 1819 η κατάσταση εξομαλύνθηκε με εγκύκλιο του Οικουμενικού Πατριάρχη Γρηγόριου Ε.

Απόστολος Μακράκης Ο Απόστολος Μακράκης υπήρξε προσωπικότητα δυναμική και πολυτάλαντη. Σπούδασε αρχικά στη Μεγάλη του Γένους Σχολή και στη συνέχεια μετέβη στη Γαλλία, όπου δίδαξε ως δάσκαλος τα θεολογικά γράμματα. Στον Ελλαδικό χώρο και συγκεκριμένα στην Αθήνα κηρύσσει με θέρμη και ζήλο την ανάγκη μετάνοιας και επιστροφής στη ζωή της ευσέβειας. Με τη ρητορική του δεινότητα και την ηθικιστική απόχρωση των κηρυγμάτων του, συνεπαίρνει λαϊκούς και κληρικούς, σχηματίζοντας κύκλο φανατικών οπαδών. Η διδασκαλία του στην πορεία ξεφεύγει από τα πλαίσια της οριοθετημένης δογματικής της Εκκλησίας. Μεταξύ άλλων υποστήριζε το τριμερές της ψυχής, ενώ, αποφαινόμενος για την ουσία της, θεωρούσε ότι αυτή είναι κατασκευασμένη από ύλη (εκ του χοός) και μετά το θάνατο του ανθρώπου επιστρέφει στο χώμα. Ο ίδιος κατέτασσε τον εαυτό στην

τάξη των τέλειων Χριστιανών και ισχυριζόταν ότι έλαβε 'πείραν του έργου της θεώσεως'. Με την παρορμητικότητα που τον χαρακτήριζε έθεσε στόχο να υποκαταστήσει την Εκκλησία, στο επίπεδο της κληρικής αντιπροσώπευσής της , με άλλη, της οποίας τα μέλη (εννοείται οι κληρικοί) θα εγκρίνονταν αποκλειστικά από τον ίδιο. Στα 1878 καταδικάσθηκε από τη σύνοδο της Ελλαδικής Εκκλησίας και λίγα χρόνια αργότερα πέθανε εγκαταλειμμένος και αβοήθητος.

Παλαιοημερολογισμός

Ένα από τα σοβαρότερα ίσως προβλήματα που οδήγησε σε σχίσμα την Ελλαδική Ορθόδοξη Εκκλησία στο πρώτο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα ήταν η αντίδραση μεγάλου αριθμού πιστών στην αλλαγή του ημερολογίου. Συγκεκριμένα στα 1924, εξαιτίας έντονων διαφωνιών αναφορικά με το ζήτημα αυτό, ορθόδοξοι ελλαδίτες αποσχίστηκαν από την επίσημη Εκκλησία και συγκρότησαν την ομάδα των λεγόμενων «Γνήσιων Ορθόδοξων Χριστιανών». Η ομάδα εναντιωνόταν στην αλλαγή του Ιουλιανού ημερολογίου και στην υιοθέτηση από μέρους της ιεραρχίας της Εκκλησίας της Ελλάδος του λεγόμενου νέου ημερολογίου για πολλούς λόγους. Ένας απ' αυτούς, ίσως ο πλέον σημαντικός, είναι ότι διέβλεπαν στην αλλαγή αυτή τάση υπαγωγής της Ορθοδοξίας στον Πάπα και σταδιακή αποδυνάμωση της υγιούς διδασκαλίας της. Μερικοί έφταναν στο σημείο να κατηγορούν την Ελλαδική ιεραρχία ότι με την αλλαγή του ημερολογίου προσχωρούσε στον Οικουμενισμό. Οι ενέργειες με τις οποίες εξέφραζε την αντίθεσή της η μερίδα αυτή υπήρξαν

έντονες και αρκετές φορές απαιτήθηκε η χρήση βίας εκ μέρους των αστυνομικών δυνάμεων της εποχής, προκειμένου να αποφευχθούν τα χειρότερα στις μεταξύ των αντιμαχομένων ομάδων διενέξεις. Στη δίνη αυτή των σχισματικών αρχικά συμπαράταχθηκαν και ιερωμένοι στο βαθμό του πρεσβυτέρου. Αυτή όμως η διάρθρωση των αποκαλούμενων «παλαισημερολογιτών», λαϊκοί και πρεσβύτεροι μόνο, δεν εξυπηρετούσε τους σκοπούς τους, αφού σύμφωνα με τους κανόνες της Εκκλησίας χειροτονία νέων κληρικών ήταν αδύνατη άνευ των χειρών των Επισκόπων. Στα 1935 το πρόβλημα λύθηκε με την ένταξη στους κόλπους τους τριών μητροπολιτών. Περιπτώ να σημειωθεί ότι στην πορεία διασπάστηκαν σε πολυάριθμες εκκλησίες ΓΟΧ (Γνήσιων Ορθόδοξων Χριστιανών) με ισάριθμους «αρχιεπισκόπους» και διαφορετική ιεραρχία. Μερικές απ' αυτές ασπάζονται πολύ αφελείς απόψεις.

Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. Ενέργειες καθορισμού αυτοσυνειδησίας μέσα στον καινούριο κόσμο του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα

Στα 1870 η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία συγκρότησε την Α' Σύνοδο του Βατικανού, η οποία διατράνωσε την πίστη της στο αλάθητο του Πάπα και το πρόβαλε ως «θεόθεν αποκαλυφθέν δόγμα». Η αντίδραση μέρους των πιστών στις αποφάσεις αυτές συνέβαλε στη δημιουργία σχίσματος ανάμεσα στους κόλπους της Εκκλησίας, γνωστού υπό το όνομα του Παλαιοκαθολικισμού. Δεύτερη προσπάθεια καθορισμού των θέσεών της σημειώθηκε στα 1962 με τη Β' Βατικάνεια Σύνοδο, η οποία διήρκεσε τέσσερα χρόνια και στην

οποία έλαβαν μέρος 2.000 επίσκοποι. Κατά τη διάρκειά της εκδόθηκαν εννέα διατάγματα, τέσσερις διατάξεις και τρεις διακηρύξεις. Μεταξύ άλλων, η Σύνοδος αποφάσισε την παύση της απαγόρευσης τέλεσης θείας λειτουργίας μόνο στη λατινική, όπως ίσχυε ως τότε, δίνοντας έτσι την ευκαιρία χρήσης όλων των άλλων γλωσσών, ενώ παράλληλα οριοθέτησε τη θέση της έναντι των θρησκειών του κόσμου. Στην εποχή μας η Καθολική Εκκλησία έχει να αντιμετωπίσει διάφορα προβλήματα, μεταξύ των οποίων προέχει η εκκοσμίκευση, η συρρίκνωση του μοναστικού βίου, οι φυγόκεντρες τάσεις των πιστών της, η διαρροή παραδοσιακά πιστών καθολικών προς τις ευαγγελικές εκκλησίες κυρίως στην Λατινική Αμερική και άλλα. Αριθμεί γύρω στο 1.200.000.000 άτομα και δραστηριοποιείται σε όλα σχεδόν τα γεωγραφικά μήκη και πλάτη είτε ως αυτόχθων Χριστιανισμός είτε ιεραποστολικά.

Προτεσταντισμός και ακραίες τάσεις Ο Προτεσταντισμός, ενώ αρχικά, από τον 15^ο αιώνα ξεκίνησε ως κίνημα γνήσιας βίωσης της διδασκαλίας του Χριστού, όπως αυτή είχε αποταμιευθεί στη Βίβλο και ως αντίδραση στην αυθαιρεσία της Καθολικής Εκκλησίας, στην πορεία διασπάστηκε σε πολλές ομάδες ή Εκκλησίες, οι πεποιθήσεις των οποίων, κάποιες φορές, συγκρούονται μεταξύ τους. Στις λεγόμενες παραδοσιακές ανήκει η Λουθηρανική Εκκλησία και οι Καλβινικές ομολογίες. Κοινό σημείο όλων αυτών των ομάδων και εκκλησιών είναι η διατήρηση του περιεχομένου της πίστης, όπως αυτή είχε διατυπωθεί πριν τη Μεταρρύθμιση. Στις νεοπροτεσταντικές αιρέσεις συγκαταλέγονται παραφυάδες των

οποίων η δογματική διδασκαλία έχει υποστεί αλλοιώσεις μέχρι σημείου τελείας διαστρέβλωσης του αρχικού χριστιανικού κηρύγματος. Ως παράδειγμα θα μπορούσε να αναφερθεί η έντονη εσχατολογική προοπτική ομάδων που καθορίζουν συγκεκριμένα χρονικά σημεία έλευσης της Δευτέρας Παρουσίας του Χριστού, η κατά λέξη ερμηνεία της Βίβλου, η πρόσθεση διδασκαλιών που δεν ανήκουν στο αυθεντικό κείμενο της Καινής Διαθήκης (κλασική περίπτωση αποτελεί το βιβλίο του Μόρμον που θεωρείται από τους οπαδούς της ομάδας ως συμπλήρωση της Βίβλου) κ.ά.

Ανάγκη πολυφωνίας και σεβασμού της διαφορετικότητας

Στην εποχή μας έχει ιδιαίτερα κατανοηθεί η ανάγκη διαλόγου μεταξύ των διαφορετικών ομάδων του Χριστιανισμού αλλά και μεταξύ του Χριστιανισμού και των μεγάλων θρησκειών του κόσμου. Προκειμένου να συναντηθεί από κοινού ο Χριστιανικός κόσμος και να διαλεχθεί, σε σχέση με τις υφιστάμενες δογματικές και άλλες διαφορές του, ιδρύθηκε το 1948 στο Άμστερνταμ το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών, στο οποίο συμμετέχουν μεταξύ άλλων 330 Εκκλησίες (η Καθολική εκκλησία συμμετέχει μόνο ως παρατηρητής). Ο σκοπός και η γνησιότητα των κινήτρων του Συμβουλίου έχουν επανειλημμένα αμφισβητηθεί εκ μέρους κυρίως των Ορθοδόξων (γνωστές είναι οι απόψεις του καθηγητή Ανδρέα Θεοδώρου, οι θέσεις των μονών της κοινότητας Αγίου Όρους κ.ά.). Επιπρόσθετα σημαντικό βήμα αποτελεί και η άρση των αναθεμάτων που είχαν διατυπωθεί κατά τη διάρκεια του 1054 μεταξύ των δύο Εκκλησιών, Καθολικής και Ορθόδοξης. Η ιστορικής

σημασίας απόφαση επιτεύχθηκε εννιά περίπου αιώνες μετά, και συγκεκριμένα το έτος 1965. Εκ μέρους της Καθολικής Εκκλησίας ο Πάπας Παύλος ΣΤ' και εκ μέρους της Ορθόδοξης ο Οικουμενικός Πατριάρχης Αθηναγόρας συμφώνησαν στην από κοινού αναίρεση των αναθεμάτων. Στη συνέχεια μετά και από την εκπεφρασμένη επιθυμία της πλειοψηφίας των μελών του Οικουμενικού Θρόνου στη συνεδρίαση της 27^{ης} Νοεμβρίου του ίδιου έτους, ήρθαν οι αποφάσεις Μιχαήλ Κηρουλαρίου, πάλαι ποτέ Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως. Αργότερα, κατά τη διάρκεια της Β' Βατικάνειας Συνόδου, αναγνώστηκε κοινή ανακοίνωση των Εκκλησιών εκ μέρους του Καρδινάλιου Αυγουστίνου Μπία, με την οποία το ζήτημα αυτό έλαβε οριστικό τέλος. Βέβαια συναντήσεις εντεταλμένων μελών και των δύο Εκκλησιών, είτε σε επίπεδο επισκόπων ή και λαϊκών δεν έπαυσαν ποτέ να πραγματοποιούνται με σκοπό την κατανόηση των διαφορετικών και την επισήμανση των κοινών σημείων πίστεως μεταξύ των δύο μεγάλων κορμών του Χριστιανισμού. Παρόμοιες συναντήσεις πραγματοποιούνται από Ορθόδοξους και Καθολικούς με συνομιλητές μέλη προτεσταντικών Εκκλησιών ή και ομάδων. Ζητούμενο αποτελεί η οριοθέτηση των κοινών σημείων της πίστης και η αναζήτηση δράσεων για την βελτίωση της κοινωνίας των ανθρώπων, *υπέρ των Χριστός απέθανεν*. Η Ορθόδοξη Εκκλησία συζητεί ανάμεσα σ' άλλα με τους Παλαιοκαθολικούς, τους αντιχαλκηδόνιους και άλλους.

Επιπρόσθετα για τη συνάντηση των μεγάλων θρησκειών του κόσμου έχει δημιουργηθεί και λειτουργεί από την κοινότητα του Αγίου Αιγιδίου το «Παγκόσμιο Βήμα Θρησκειών», σε μια

προσπάθεια να ασκηθεί κάποιου είδους πίεση για την επικράτηση ειρήνης μεταξύ ανθρώπων με διαφορετικά πολιτιστικά και θρησκευτικά χαρακτηριστικά. Η τελευταία συνάντηση του Παγκόσμιου φόρουμ θρησκειών και πολιτισμών πραγματοποιήθηκε στις 16 - 18 Νοεμβρίου 2008 στην Κύπρο, με εκπροσώπηση 500 αντιπροσώπων από όλες τις θρησκείες του κόσμου.

Αλέξης Αλεξάνδρου

Δρ. Θεολογίας